

BHAGAVAD-GĪTĀ – CHINTESENȚA HINDUISMULUI

DRAGOȘ DRAGOMAN

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

dragos.dragoman@ulbsibiu.ro

Title: „*Bhagavad-Gītā*, and the Universal Wisdom of Hinduism”

Abstract: The brief episode represented by the *Bhagavad-Gītā*, entrenched in the great body of the epic Hindu poem *Mahābhārata*, is revealing for the long lasting intellectual and spiritual effort made by the enlightened Indian philosophers in order to overpass the ritual and social constraints put in place by the *Veda*, during the early period of the Hindu tradition. By focusing on the dialogue between a valiant knight and the earthly incarnation of God himself, a perennial wisdom is to be noticed. This is a promise for salvation from fear and death for all who dare to follow their duty, by offering them other ways of attending the Supreme. The self-sacrifice, the renunciation to all ego and the pure love for the Divine represent sacrifices that equal those offered by Hindu priests. By this, every single individual is meant to finally embrace freedom and eternity.

Keywords: *Bhagavad-Gītā; Hinduism; religion; wisdom; enlightenment;*

Într-un articol precedent dedicat acestui giuvaer al hinduismului care este *Bhagavad-Gītā*,¹ am prezentat contextul dialogului revelator dintre prințul Arjuna și Krișna, *avatar* al lui Vișnu. Nu vom relua decât foarte sumar acest context, esențial înțelegerii învățăturii care se degajă din dialogul celor doi. De altfel, dialogul însuși, anume întreaga *Bhagavad-Gītā*, nu este decât o suspendare în cursul epic al marelui poem antic *Mahābhārata*,² ce povestește înfruntarea dintre clanurile Pāṇḍava-șilor și Kaurava-șilor, rude apropiate. Conflictul iscat de împărțirea regatului aduce în cele două tabere numeroși aliați, înarmați cu arme teribile și foarte bine antrenați în arta războiului. În ciuda eforturilor depuse de Krișna de a aduce înțelegerea între familiile verilor aflați în conflict, războiul este inevitabil. Mai mult, războiul este necesar pentru restabilirea *dharmaei*, a legii divin rânduite, chiar cu prețul distrugerii oamenilor și a întregii lumii.

Conducătorii celor două clanuri s-au aflat în situația de a-și apropia numeroși aliați. Mulți dintre aceștia au avut serioase dificultăți în a alege o tabără sau alta, ținând cont că cele două clanuri erau strâns înrudite și ca membrii acestora erau la fel de cunoscuți aliaților. Alegerea lui Krișna, altă rudă a celor două clanuri, este un moment însemnat în pregătirea confruntării finale. În timp ce Duryodhana,

¹ Dragoș Dragoman, „Omul și devenirea lui după *Bhagavad-Gītā*”, *Saeculum*, vol. XVIII, nr. 2, 2017, pp. 237-255.

² *Le Mahābhārata*, trad. fr. Jean-Michel Pétéralfvi, Paris, Flammarion, 1985

fiul regelui Dhrtarāṣṭra din clanul Kaurava-șilor alege imensa armată a lui Kriṣṇa, prințul Arjuna din clanul Pāṇḍava-șilor îl alege pe Kriṣṇa însuși, dar ca simplu conducător al carului său de luptă. Aceasta fusese decizia comunicată de Kriṣṇa celor doi înaintea alegerii ce trebuia făcută, anume că se va alătura singur, fără arme și fără dorința de a lupta, celui căruia nu-i va reveni imensa sa armată de un milion de luptători.³

În pragul confruntării sângeroase ce va dura optsprezece zile, în timp ce se deplasa în mijlocul câmpiei de luptă pentru a da semnalul începerii ostilităților, Arjuna este pe punctul de a renunța la luptă. Pus în fața luptei care se va sfârși inevitabil cu moartea și distrugerea multora dintre cele două clanuri înrudite, curajul și motivația îl părăsesc. Când Arjuna caută motive de a refuza lupta, Kriṣṇa îi oferă cunoașterea superioară a *yoga*, cea care eliberează. Din dragoste pentru Arjuna, Kriṣṇa i se revelează ca *Avatar* al celui Suprem. Arjuna, cu mentalul eliberat de orice îndoială și căutare sterilă, acceptă întreaga cunoaștere pe care i-o insuflă Kriṣṇa, devenit *guru*-l său suprem și îl vede ca Brahman, ca permanentul Unic, ca Sufletul etern, ca *Puruṣa*.⁴

Acest cadru al dialogului dintre Arjuna și Kriṣṇa, dialog desfășurat de-a lungul întregii *Bhagavad-Gītā*, nu poate fi înțeles fără referire la *Mahābhārata*, luată ca întreg. Ceea ce-l frământă pe Arjuna este acordul dintre statutul social și mântuire.⁵ Nu trebuie uitat că statul social specific „castelor” indiene (*varṇa*) definește și *dharma* specifică, anume *sva-dharma*. Dincolo de relațiile de superioritate / inferioritate și de conflictele dintre cele mai înalte dintre aceste *varṇa*, anume dintre brahmani și războinici (*kṣatriya*), *Mahābhārata* pune în repetate rânduri în scenă situații care dau naștere la amestecul dintre caste, adăugând păcat peste păcat la nerespectarea *dharmeri*. Dar relația tensionată dintre brahmani și războinici nu este doar o problemă socială. Ea este și una legată de mântuire. În timp ce brahmanii sunt depozitarii cunoașterii vedice și a misterelor sacrificiilor ritualice, ei se confruntă cu dilema îndatoririlor specifice castei și cu dobândirea mântuirii. Pe de-o parte, pentru a rămâne brahman, cel născut brahman trebuie educat ca atare și trebuie să se comporte ca atare: trebuie să cunoască și să stăpânească practic cunoaștere *Vedelor* și să facă ca celelalte *varṇa* să beneficieze de monopolul său asupra ritualului și cunoașterii metafizice.⁶ Asta presupune inclusiv să accepte daturile primite din partea războinicilor, cărora le oferă cele mai îndreptățite sfaturi, derivând din cunoașterea lor vedică. Atașați regilor și altor războinici, în calitatea lor de sfătuitori, acești brahmani devin într-un fel inferiori celor ascetici, retrași în pădure în căutarea mântuirii, refuzând orice plată sau ajutor de întreținere, recoltând singuri de pe câmp ceea ce a rămas din grânele nestrânse de săteni. Această tensiune între un ascetism complet, radical, și păstrarea unor legături cu comuni-

³ *Ibidem*, p. 328.

⁴ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, trad. fr. Camille Rao și Jean Herbert, Paris, Albin-Michel, 1970, capitolul 10, versul 12, p. 193.

⁵ Madeleine Biardeau, „Introducere” la *Le Mahābhārata*, p. 35.

⁶ *Ibidem*, p. 33.

tatea și cu ritualurile a dat naștere acestor brahmani asceți, care totuși participă uneori la ritualuri dedicate bunăstării unui regat (*vānaprastha*).⁷

Acest lucru este în relație cu posibilitatea mântuirii. Educați ca brahmani, calea lor spirituală este realizarea desăvârșitei uniuni dintre sine și Absolut (Brahman). Aceasta este calea Cunoașterii, a intuiției Identității dintre sinele propriu și Cel Suprem. De aici derivă și necesitatea ascetismului, a renunțării (*sannyāsa*) la lumea ca atare și la căutarea non-violenței (*ahimsā*), specifică brahmanismului.⁸ Acest lucru este cu atât mai important cu cât există o violență inerentă sacrificiului, imolării, arderii rituale. Dar ritualul presupune detașare de fructele sacrificiului, anume renunțarea la interesele, pasiunile, perspectivele personale. Astfel, un *āhitāgni*, un brahman care a „instalat” în propria gospodărie cele trei focuri sacrificiale, trebuie o dată pe an să facă un sacrificiu animal, însoțit de consum ritual din carnea sacrificială.⁹ Acest lucru nu încalcă regula brahmanică a alimentației strict vegetariene, din moment ce sacrificiul se face cu renunțarea la fructele acțiunii.

Consecințele acțiunii (*karma*) sunt însă mai problematice în cazul războinicilor. Născuți *kṣatriya*, aceștia nu sunt *kṣatriya* decât dacă știu să recite *Vedele* (spre deosebire de brahmani, care știu să le explice), dacă primesc o educație de războinici destoinici, întotdeauna gata să-și protejeze supușii de pericolul dezordinii interioare și exterioare și dacă exercită această știință spre binele brahmanului, căruia îi datorează respect, ascultare și protecție, îndestulându-l cu ajutorul resurselor pe care le colectează de la spuşii lor.¹⁰ Pentru *kṣatriya* este evidentă folosirea forței, de altfel de necontestat, ce derivă din statutul său. În raport cu brahmanul, un membru *kṣatriya* consumă carne, un alt element de inferioritate, însă puterea lui fizică și simbolică îi permit oricând să se confrunte cu orice rival. De aici situația ambiguă ce duce la încălcarea *dharmei*, prin rivalitatea celor două *varṇa* superioare.¹¹ Poate un membru *kṣatriya* să atingă mântuirea? Funcționează oare retragerea din lume și pentru acești războinici, pot ei oare practica renunțarea?

Sacralizarea violenței specifice *kṣatriya*, într-o interpretare paralelă cu violența ritualică a brahmanilor, trebuie înțeleasă în legătură cu detașarea față de fructele acțiunii. La fel cum actul ritualic brahmanic, necesar lumii, se detașează de dorința unor rezultate personale, la fel se poate mântui și un membru *kṣatriya*, continuând să aibă o activitate rituală. Războiul însuși devine sacrificiul *kṣatriya*, cel care aduce ofranda (uneori a propriei sale vieți), cel care oficiază, dar nu cel care beneficiază de fructele războiului.¹² Iar această exemplificare este chiar episodul războinic descris de *Mahābhārata* și concretizat de *Bhagavad-Gītā*. Așa cum enunță Krișna, ceea ce trebuie să urmărească regele ideal, simbolizat de Arjuna, este dreptatea divină, legea inerentă, *dharma*.

Renunțând la fructele acțiunii războinice și devenind un păstrător al *dharmei*, un *kṣatriya* poate spera la mântuire. Calea pe care Krișna o deschide în

⁷ *Ibidem*, p. 32.

⁸ *Ibidem*, p. 38.

⁹ *Ibidem*, p. 36.

¹⁰ *Ibidem*, p. 33.

¹¹ *Ibidem*, p. 34.

¹² *Ibidem*, p. 36.

fața lui Arjuna nu este calea vedică, specific brahmanică, o cale a Cunoașterii. Din contră, aceasta este calea *yoga*, o cale grea, anevoioasă, activă, la capătul căreia yoginul ce își depășește limitările propriei individualități ajunge în comuniune cu Supremul *guru*, cu Vișnu, supremul *Purushottama*. Cel ce realizează acțiunile într-o deplină stare de conștiință de sine și deplin detașat, ca inimă și minte, atunci el face acțiunile ca pe un sacrificiu.¹³ Astfel toate rezultatele acțiunilor se dizolvă și *karma* este sublimată. Așa se poate înțelege îndemnul dat de Krișna lui Arjuna de a lucra, în conformitate cu voința divină, pentru menținerea ordinii lumii, în ciuda aparenței de violență, distrugere și suferință cauzată chiar celor mai dragi dintre apropiați, verii săi primari. Pentru că acesta este scopul venirii în lume a lui Krișna, ca a oricărui *avatara*. De câte ori *dharma* se degradează și nedreptatea crește, avatarul coboară pe pământ, pentru eliberarea celor buni, distrugerea celor ce fac rău, pentru a repune pe tron Dreptatea.¹⁴

Pentru yogin, sacrificiul este interior, nu exterior. Asemeni unui brahman care realizează sacrificiul ritual, un yogin își sacrifică individualitatea, preocupările lumești, mărunte și obsedante, și astfel se ridică spre cunoaștere și eliberare. Această cale care-i este deschisă de Krișna lui Arjuna este calea devoțiunii (*bhakti*). Prin *bhakti*, yoginul deprinde supremul adevăr, cunoașterea totală prin care omul este eliberat de rău, cunoașterea regală, lumină pură și supremă ce trebuie trăită, cunoscută prin experiență spirituală directă.¹⁵ Doar cei care rămân stabiliți în natura divină, aceia îl recunosc pe cel Divin drept cel Indestructibil, originea tuturor existențelor și, prin această cunoaștere, ei se îndreaptă spre El cu o iubire unică și deplină.¹⁶ Aceasta este lecția secretă pe care Krișna i-o dezvăluie lui Arjuna. Doar lui Arjuna, Krișna i se revelează drept avatar. Pentru a-i întări credința, Krișna urmează să-i prezinte tabloul cosmic al devenirii Spiritului.

Revelat lui Arjuna, Krișna îi arată că totul este o *yoga* a spiritului, un efort etern în toate lucrurile, că orice eveniment este expresia, este rezultatul acestei *yoga*, că toată natura este plină de secretul Divinului și se pune în mișcare a-l revela pe El, Spiritul suprem.¹⁷ Arjuna are însă nevoie de o revelație prin imagine vie, de preamărirea vizibilă a Divinului invizibil, de încarnarea Spiritului, pentru a primi, din partea Spiritului revelat în univers, ordinul de a-și îndeplini rolul ce-i revine în acțiunea cosmică.¹⁸ Krișna îi cere atunci să contemple sufletele și miile de forme divine, diverse în tipuri și culori, lumea întreagă cu tot ce se mișcă și tot ce rămâne inert, unificat în corpul divin.¹⁹ Aceasta este viziunea Unității în Multiplu, a Multiplului în Unitate. Pentru Arjuna această înțelegere este esențială, căci această înțelegere, efect al unei *yoga* divine, eliberează, justifică, explică tot ce

¹³ *Bhagavad-Gītā* (în continuare *BG*), capitolul 4, II, 23. Pentru o versiune românească, vezi *BG*, trad. rom. Sergiu Al-George, București, Herald, 2015.

¹⁴ *BG*, capitolul 4, 7-8.

¹⁵ *BG*, capitolul 9, 1-2.

¹⁶ *BG*, capitolul 9, 13.

¹⁷ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 201.

¹⁸ *Ibidem*, p. 202.

¹⁹ *BG*, capitolul 11, 5-7.

este, a fost și va fi. Păstrând ferm această înțelegere, ea distruge orice îndoială și perplexitate, orice refuz și împotrivire.

Ceea ce Krișna îi oferă lui Arjuna este o viziune interioară, nimic din ceea ce se poate vedea cu ochii omenești.²⁰ Astfel revelat, Dumnezeu este spiritul Timpului, cel a toate distrugătorul.²¹ Dumnezeu este mai mult decât atât, dar în acest aspect el este Timpul, Moartea, Rudra dansatorul, Kālī cea teribilă, plină de sângele titanilor, cu ghirlanda ei de cranii, călcând totul în picioare, ciclon, incendiu, cutremur de pământ, durere, foamete și revoluție, ruină și oceanul ce înghite totul.²² Acesta este aspectul teribil, dar inerent al Timpului ca voință divină. Planul Supremului se îndeplinește fără obstacol, tăgadă sau amânare, în ciuda oricărei implicări sau renunțări umane. Cum Krișna îi reamintește lui Arjuna, totul este deja îndeplinit de Mine în voința Mea eternă, înainte chiar ca cineva să ia parte la acțiune. De aceea, fii un instrument omenesc al Puterii și Înțelepciunii, participă la Voința mea de a transforma vechile structuri și de a clădi o nouă împărăție. Luptă deci pentru dreptate și învinge-ți adversarii.²³ Ca suflet omenesc în domeniul naturii, bucură-te de fructele date de Mine, bucură-te de imperiul dreptății. A fi una cu Dumnezeu în sufletul tău, a-I primi ordinele, a-I îndeplini voința, a vedea cu calm un plan divin care se îndeplinește în lume, asta trebuie să faci, Arjuna.²⁴ Cucerește deci gloria, învinge-ți dușmanii, pentru că ei sunt deja de Mine distruși.²⁵ Această reamintire îi este necesară lui Arjuna, care se confruntă cu spectrul îngrozitor al distrugerii celor apropiați, deși rivali gata de lupta pe câmpia Kurukșetra. Mântuirea pe care o primește Arjuna este respectarea propriei *dharma*, nu iluzia abținerii de la acțiunea aparent distrugătoare. Așa că nu te lăsa afectat și nu te tulbura, îi spune Krișna, pentru că vei învinge.²⁶ Fii însă instrumentul gloriei pe care cel Divin și-o insuflă sieși, acesta este ordinul final și imperios de a acționa.²⁷

Această viziune mai înaltă, a manifestării voinței divine, este cu adevărat terifiantă. Ea nu este dată tuturor și chiar și zeii își doresc să o vadă.²⁸ Nici Vedele, nici *tapas*-ul,²⁹ nici ofrandele nu permit vederea a ceea ce Arjuna a văzut. El a văzut aspectul terifiant de care *rākṣasa*³⁰ fug îngrozite și pe care *siddha*³¹ îl adoră.³² Astfel, Arjuna L-a văzut pe cel Nemișcat, Domn al zeilor, sălașul univer-

²⁰ BG, capitolul 11, 8.

²¹ BG, capitolul 11, 32.

²² La Bhagavad-Gītā *présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 206.

²³ *Ibidem*, p. 208.

²⁴ *Ibidem*, p. 208.

²⁵ BG, capitolul 11, 33.

²⁶ BG, capitolul 11, 34.

²⁷ La Bhagavad-Gītā *présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 208.

²⁸ BG, capitolul 11, 52-54.

²⁹ *Tapas*-ul, austeritatea, este atitudinea ascetică de renunțare sau de acțiune ce mobilizează forța concentrării voinței spirituale.

³⁰ Lumile subtile vitală și mentală sunt populate și de ființe ostile. *Rākṣasa* sunt astfel de ființe din lumea vitală, în timp ce *asura* sunt astfel de ființe în lumea mentală, „demoni” ce se împotrivesc zeilor și sfinților.

³¹ Cei perfect realizați în yoga.

³² BG, capitolul 11, 36.

sului, Cel ce Este și cel ce nu este, Totul, Supremul.³³ Cel care Cunoaște și Tot ce poate fi cunoscut, ultimul care a primit formă.³⁴ Acesta este aspectul divin pe care Arjuna nu l-a remarcat înainte în Krișna, pe care l-a ținut doar drept un camarad, ca pe un prieten uman.³⁵ Orbit fiind de eroare sau de dragoste frățească, Arjuna îi cere iertare celui Divin,³⁶ cerându-i să se manifeste într-o formă mai ușor de înțeles, mai puțin teribilă prin apariție. Forma Existenței universale și transcendente, subliniază Aurobindo, pentru cel eliberat este o sursă de putere care întărește și încurajează, o viziune sublimă care egalizează și justifică totul, dar care este terifiantă și covârșitoare, greu de comunicat pentru omul obișnuit.³⁷ Plin de dragoste și grație, cel Divin ia forma mai cunoscută de Nārāyaṇa,³⁸ cel cu patru brațe, consolându-l pe Arjuna.³⁹

Calea deschisă de *Bhagavad-Gītā* este accesibilă tuturor, dând speranțe de mântuire tuturor ființelor, dincolo de condiționările de natură, de situație sau de castă. Calea deschisă este cea a devoțiunii interioare, care este dincolo de sacrificiul ritual specific brahmanilor. Trebuie amintit că problema mântuirii este problema esențială a spiritualității vedantine,⁴⁰ care depășește limitele formale ale riturilor trasate de *Vede*. Continuând această reflecție, *Bhagavad-Gītā* enunță o cale a devoțiunii interioare, o cale mai dificilă, căci accederea la conștiința supremă nu se poate realiza decât prin efort susținut (*yoga*). Această cale presupune o credință supremă care-L percepe pe Divin în manifestare și în ne-manifestare,⁴¹ unitatea perfectă fiind cea realizată de sinele individual cu cel Suprem în fiecare moment, în fiecare acțiune, în întreaga natură.⁴²

Perceperea Divinului în manifestare este mai „ușoară” decât cea practică de către cei care caută Nemanifestatul, cel imuabil, omniprezent, de negândit.⁴³ Aceștia din urmă nu se înșală în aspirația lor sinceră, dar înaintează pe o cale mai grea, pentru că Imuabilul nu oferă nici o priză mentalului și nu poate dobândit decât printr-o stare impersonală, spirituală, imobilă și plină de liniște, prin retragerea înlăuntru a mentalului și a simțurilor.⁴⁴ Urmând doar *yoga* cunoașterii,⁴⁵ sufletele

³³ BG, capitolul 11, 37..

³⁴ BG, capitolul 11, 38..

³⁵ BG, capitolul 11, 41-42.

³⁶ BG, capitolul 11, 44.

³⁷ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 213.

³⁸ Acesta este numele cel mai comun acordat lui Vișṇu, în starea sa de somn cosmic, după resorbția în sine a întregii manifestări (cf. Madeleine Biardeau, „Introducere” la *Le Mahābhārata*, p. 41).

³⁹ BG, capitolul 11, 51.

⁴⁰ René Guénon, *Omul și devenirea sa după Vedānta*, trad. rom. Teodoru Ghiondea, București, Herald, 2012.

⁴¹ BG, capitolul 12, 2.

⁴² *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 218.

⁴³ BG, capitolul 12, 3-4.

⁴⁴ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 219. Retragera simțurilor și controlul mentalului sunt condițiile prealabile ale concentrării și meditației, calea cunoașterii naturii divine. Pentru o expunere succintă a etapelor specifice *yoga*, vezi și Mircea Eliade, *Techniques du Yoga*, Paris, Gallimard, 1975.

⁴⁵ Calea cunoașterii, expusă anterior de Sāṃkhya, este un sistem de concepții în care eliberarea omului este dată de cunoașterea metafizică pură. Vezi și *Sāṃkhya-kārikā, Tarka-saṃgraha*, trad. rom. Sergiu Al-George, București, Herald, 2001.

încarnate nu pot face asta decât prin eforturi susținute, prin asceză severă, experimentarea suferinței produsă de toate elementele reprimite, în fapt o suferință austeră și o angoasă a naturii proprii.⁴⁶ *Bhagavad-Gītā* propune o cale care acceptă pentru atingerea Divinului o dorință de cunoaștere, o voință, un sentiment, un instinct, o aspirație de atingere a perfecțiunii.⁴⁷ Aceasta este calea supremă, ce presupune abandonarea în Divin a tuturor acțiunilor individuale, meditația despre El ca fiind prezent în toate ființele, fixarea întregii conștiințe asupra Lui.⁴⁸ Atunci cel Suprem ia parte la sacrificiu, îl ajută pe devot și își asumă povara acțiunilor Naturii divine în interiorul fiecăruia. El ridică greutatea interioară și-l ridică pe devot deasupra valurilor morții. Calea cealaltă, subliniază Aurobindo, cunoașterea pură dată de calmul absolut, în retragere față de orice manifestare, este foarte dificilă, aproape imposibilă ființelor încarnate.⁴⁹

Calea propusă de Krișna, cea a uniunii cu Divinul, nu este nici ea ușoară. Păstrarea conștiinței în Suprem este de multe ori instabilă.⁵⁰ Pe calea devenirii spirituale absolute, scrie Aurobindo, există nopți departe de Lumină, momente de revoltă, îndoială și înfrângere.⁵¹ Toate pot fi depășite prin practica perseverentă a Uniunii, constanta repetiție a practicii yogine (*abhyāsa*). Când nici aceasta nu reușește, Krișna indică drept soluție închinarea tuturor acțiunilor exterioare celui Suprem, din dragoste pentru Suprem.⁵² Astfel, orice mișcare de atracție a mentalului spre exterior va fi asociată adevărului spiritual interior al ființei, legat de rădăcina sa, de realitatea eternă.⁵³ Iar succesul închinării tuturor acțiunilor Supremului, atunci când mentalul este acaparat de acțiunile exterioare și uită de realitatea interioară este dat de renunțarea la obiectul, la rezultatul, la fructul acțiunii și controlul eu-lui inferior, al mentalului limitat.⁵⁴ Această renunțare la fructele acțiunii aduce pace și calm interior.⁵⁵ Această pace este superioară meditației, cunoașterii realității de dincolo de lucruri, efortului susținut în *yoga* (*abhyāsa*), practicii repetate și experimentării metodei. Această pace înseamnă stingerea egoismului și a posesiunii, o dragoste față de toate ființele, detașare față de plăcere și suferință, răbdare și compasiune, stăpânirea sinelui, voință și hotărâre din partea yoginului, dragoste și devoțiune pentru Divin, căruia yoginul îi abandonează mentalul și rațiunea.⁵⁶ Reușește acest lucru cel care s-a eliberat de toată agitația naturii inferioare, de valurile de bucurie, de frică, anxietate și resentiment.⁵⁷ Reușește acest lucru, dovedind acest fapt, cel care nu este afectat de nici un rezultat, de nici un eveniment,

⁴⁶ BG, capitolul 12, 5.

⁴⁷ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 220.

⁴⁸ BG, capitolul 12, 6-7.

⁴⁹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 220.

⁵⁰ BG, capitolul 12, 8-9.

⁵¹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 220.

⁵² BG, capitolul 12, 10.

⁵³ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 221.

⁵⁴ BG, capitolul 12, 11.

⁵⁵ BG, capitolul 12, 12.

⁵⁶ BG, capitolul 12, 13-14.

⁵⁷ BG, capitolul 12, 15.

cel care nu dorește nimic, cel care este pur.⁵⁸ Dar cel mai iubit de cel Suprem este devotul care face din Suprem țelul său neabătut și unic, care urmează până la capăt *dharma*, cu o credință și o rigoare perfectă.⁵⁹ Aceasta *dharma* este eternă, cea a Supremei conștiințe spirituale Divine și a puterii sale (*parā-prakṛti*).⁶⁰

Ajuns în acest punct, *Bhagavad-Gītā* reia pe scurt expunerea făcută de *Sāṃkya* cu privire la relația dintre Spirit și Natură, dintre *Puruṣa* și *Prakṛti*, ca bază a eliberării devotului care se unește cu cel Suprem. Această expunere întărește mesajul general adus de *Bhagavad-Gītā* ca speranță pentru eliberarea tuturor. Această căutare a eliberării de suferință este centrul metafizicii hinduse și apoi budiste, iar mesajul transmis aici de Kriṣṇa este cu adevărat unul universal. Dacă mântuirea poate fi obținută de brahmani prin sacrificii vedice și respectarea regulilor proprii castei lor, eliberarea nu este refuzată nici unui alt devot ce face din Suprem țelul său neabătut. Respectând *dharma* eternă, cea a conștiinței Divine, și nu strict *dharma* proprie, orice devot cu dragoste pură și devoțiune absolută pentru Divin este eliberat prin cunoașterea Puterii (*parā-prakṛti*) Conștiinței Divine.

Dorind să cunoască felul în care lumea este organizată, Arjuna primește din partea lui Kriṣṇa lămuriri esențiale despre relația dintre *Puruṣa* (Suflet, Spirit) și *Prakṛti* (Materie, Natură), dar și despre cunoașterea Sinelui suprem. Aici Kriṣṇa face distincția dintre Corp, câmp al cunoașterii (*kṣetra*) și Cunoșcătorul acestui câmp.⁶¹ Astfel, lumea pe care o vedem este cea pe care mentalul ne-o dezvăluie, un microcosmos ce se poate lărgi prin iluminare pentru a cuprinde tot universul. Cunoșcătorul are capacitatea de a cunoaște întreg Câmpul, acel *kṣetra* universal, ca manifestare a lui *prakṛti* inferioară, proces pe larg descris deja și explicat de textele sacre anterioare, de *Vede*, de *Brāhma-Sutra* și de *Upaniṣade*. Aici *Bhagavad-Gītā* realizează doar o scurtă expunere a naturii noastre inferioare, apropiată de cea realizată de *Sāṃkya*, după cum urmează.⁶² Din energia nemanifestată, încă ne-determinată, se formează elementele naturii (*prakṛti*), respectiv simțurile și obiectele lor exterioare, mentalul și egoul individual.⁶³ Principiile de transformare, de deformare a câmpului sunt atracția și repulsia, plăcerea și durerea. Aceștia sunt termenii pozitivi și negativi în care sufletul-ego al naturii inferioare se bucură de existența universului. Așa cum remarcă Aurobindo, este o facultate a Conștiinței universale cea care menține raporturile dintre obiecte, prin intermediul Energiei, care dă continuitate și consistență raporturilor subiectiv-obiective ale conștiinței noastre individuale cu toate obiectele. Acestea sunt puteri ale Câmpului, comune naturii mentale, vitale și fizice.⁶⁴ Trebuie subliniată aici includerea activităților mentalului individual în sfera de cuprindere a naturii, înțelegând că toate gândurile, imaginația, somnul și memoria sunt de natura lui *prakṛti*, deci supuse legilor materiei și a energiei universale.⁶⁵ Dincolo însă de puterile Câmpului mai

⁵⁸ BG, capitolul 12, 16.

⁵⁹ BG, capitolul 12, 20.

⁶⁰ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 225.

⁶¹ BG, capitolul 13, 2.

⁶² *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 229.

⁶³ BG, capitolul 13, 6.

⁶⁴ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 229.

⁶⁵ Pentru o prezentare mai aprofundată a efortului yogin de a depăși natura proceselor mentale, vezi Mircea Eliade, *Patañjali și Yoga*, trad. rom. Walter Fotescu, București, Humanitas, 2013.

există ceva de cunoscut. Prin detașarea și deturnarea de Câmp, chiar cu scopul de a cunoaște Câmpul și Cunoscătorul său, atunci începe cunoașterea adevărată (*jnānam*), cunoașterea lui Brahman unic, realitatea unică în sine și în natură. Acesta este obiectul cunoașterii, pe care doar un înțelept îl cunoaște, căci el cunoaște nu doar natura, ci și adevărul Spiritului.⁶⁶

Această cunoaștere nu poate avea loc decât în absența totală a orgoliului și aroganței, prin non-violență, o inimă pură, tolerantă și binevoitoare, răbdare în suferință, hotărâre liniștită, stabilitate, stăpânirea de sine și a naturii inferioare, cu inima îndreptată spre Maestru (*guru*).⁶⁷ Acest Maestru este fie Maestrul Divin în lăuntru nostru, fie maestrul uman în care înțelepciunea divină s-a încarnat.⁶⁸ Mai este nevoie și de o atitudine nobilă de detașare și de egalitate perfectă față de toate lucrurile, renunțarea la atracția prin simțuri, absența atașamentului față de posesiuni dar și eliminarea absorbirii atenției de către treburile casnice și familiale, precum și de o percepție ascuțită a infirmității curente a existenței eului fizic, supunerea sa dureroasă și fără scop nașterii și morții, bolii și bătrâneții.⁶⁹ În cele din urmă, urmează o orientare interioară către ceea ce contează cu adevărat, adică un spirit meditativ orientat către solitudine, o percepție filosofică a adevăratului sens și a vastelor principii ale existenței, o continuitate a cunoașterii spirituale și a luminii interioare, dragoste îndreptată către Dumnezeu, adorarea constantă și profundă a Prezenței universale și eterne, aceasta este cunoașterea, iar opusul ei este ignoranța.⁷⁰

Văzându-L pe El, pe Brahman, percepția asupra lumii se schimbă. Lumea nu mai este cea care apare mentalului și simțurilor, universul nu mai este un vârtej de gânduri, viață și materie (*manas, prāna, anam*), o masă de forme determinate de energie și de materie.⁷¹ Totul vine de la El, simțurile și calitățile percepute, *guna*-urile⁷² care nu-L limitează.⁷³ El este indivizibilul și unitatea, doar în aparență divizat în forme și creaturi, apărând ca existențe separate. Toate cele ce sunt se nasc permanent, etern din El, sunt menținute în El și sunt resorbite în unitatea Sa.⁷⁴ El este lumina tuturor luminilor, Cel luminos dincolo de întunericul profund al ignoranței noastre, cunoașterea și obiectul cunoașterii, iar sălașul lui este inima fiecăruia dintre noi.⁷⁵ Libertatea, dragostea și cunoașterea spirituală ne ridică din natura noastră muritoare până la starea de ființă nemuritoare.⁷⁶

⁶⁶ *La Bhagavad-Gîtā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 230.

⁶⁷ *BG*, capitolul 13, 8.

⁶⁸ *La Bhagavad-Gîtā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 230.

⁶⁹ *BG*, capitolul 13, 9-10.

⁷⁰ *BG*, capitolul 13, 11-12.

⁷¹ *La Bhagavad-Gîtā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 232.

⁷² *Tamas, rajas* și *sattva* sunt cele trei *guna*-uri, cele trei moduri esențiale de manifestare a energiei, caracteristici prime ale naturii tuturor lucrurilor.

⁷³ *BG*, capitolul 13, 15.

⁷⁴ *BG*, capitolul 13, 17. Cele trei aspecte sau procese ale Existenței Divine sunt reprezentate ca fiind aparent separate în Panteonul hindus prin identificare cu *Brahmā*, *Vișṇu*, *Śiva*.

⁷⁵ *BG*, capitolul 13, 15.

⁷⁶ *La Bhagavad-Gîtā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 234.

Puruṣa (Suflet, Spirit) și *Prakṛti* (Materie, Natură) sunt fără început și fără sfârșit. Toate formele și modurile Naturii, pe care acesta le ia în percepția noastră, izvorăsc din *Prakṛti*.⁷⁷ Dar și lanțul cauză-efect este produs tot de *Prakṛti*, în timp ce *Puruṣa* se bucură de această creație și de această acțiune.⁷⁸ *Puruṣa* se bucură de toate nașterile, fiind atașat de *Prakṛti*, fiind atras de forța ei, căutând să experimenteze calitățile ei sensibile.⁷⁹ Aceasta nu este însă decât o experiență exterioară a Sufletului, văzut ca schimbător pentru că se asociază cu Natura. *Puruṣa* este doar găzduit de acest corp. Sine suprem (*Paramātmān*) este martor și suport al jocului Naturii, bucurându-se de Natură, stăpân atotputernic și Sine suprem.⁸⁰ El este un martor inactiv, fără naștere, etern, nelimitat de calitățile materiei, nepieritor chiar dacă găzduit de un corp, care nu acționează și nu este nicicum afectat.⁸¹ Această conștiință, această cunoaștere de sine, subliniază Aurobindo, este suficientă pentru nemurire.⁸² Atunci nu mai contează cum se raportează sufletul nostru în mod exterior la natură, ce face în mod aparent, ce aspect al personalității, al forței active sau al egoului îmbracă, pentru că sufletul individual rămâne liber, ca parte eternă din cel Etern.

Această cunoaștere vine dintr-o meditație interioară, prin care Sinele etern devine perceptibil în propria noastră existență.⁸³ Tot ce există este născut din interacțiunea dintre Câmp și Cunoșcătorul Câmpului, iar cunoașterea nu este doar cunoașterea fenomenelor manifestate, ci și cunoașterea Sinelui superior, Stăpân suprem nepieritor în toate cele pieritoare.⁸⁴ Pe măsură ce devenim conștiinți de acest Spirit egal distribuit în toate, accedem la egalitatea spiritului față de tot ce există și pe măsură ce rămânem în această Ființă universală, fiecare dintre noi devenim ființe universale.⁸⁵ Pe măsură ce crește conștiința a ceea ce este etern în noi și în toate, noi ne dobândim propria eternitate și existăm cu adevărat.⁸⁶

Bibliografie/Bibliography:

- Eliade, Mircea, *Patañjali și Yoga*, București, Humanitas, 2013
 Eliade, Mircea, *Techniques du Yoga*, Paris, Gallimard, 1975
 Guénon, René, *Omul și devenirea sa după Vedānta*, București, Herald, 2012
La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo, Paris, Albin-Michel, 1970
Le Mahābhārata, Paris, Flammarion, 1985
Sāṃkya-kārikā, Tarka-saṃgraha, București, Herald, 2001

⁷⁷ BG, capitolul 13, 20.

⁷⁸ BG, capitolul 13, 21.

⁷⁹ BG, capitolul 13, 22.

⁸⁰ BG, capitolul 13, 23.

⁸¹ BG, capitolul 13, 32.

⁸² *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 235.

⁸³ BG, capitolul 13, 25.

⁸⁴ BG, capitolul 13, 27-28.

⁸⁵ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 236.

⁸⁶ *Ibidem*.